

Voorwoord

Taal opent deuren in de samenleving: naar de medemens, naar kennis, naar onderwijs en naar werk. Veel jongeren van 0 tot 24 kunnen onvoldoende Nederlands lezen en schrijven, zo blijkt uit verschillende onderzoeken. Die gebrekkige taalvaardigheid sluit die deuren voor hen: ze krijgen daardoor onvoldoende scholing en maken veel minder kans op de arbeidsmarkt. Sociaal isolement en frustratie zijn vaak het trieste gevolg.

De Gemeente 's-Hertogenbosch wil dat probleem in de kern aanpakken: bij de taalvaardigheid dus.

Een speciale projectgroep ontwikkelde in opdracht van de Gemeente 's-Hertogenbosch in 2006 een *Taalbeleidsplan*. Dit plan legt vast wat jongeren van een bepaalde leeftijd tenminste moeten kunnen lezen en schrijven om als opgroeiend burger echt mee te doen in onze maatschappij. Het geeft ook aan hoe de begeleiders van die jongeren (o.a. leidsters op kinderdagverblijven en leerkrachten op scholen) in de praktijk kunnen helpen om dat basale niveau daadwerkelijk te behalen. En het geeft ook aan welke rol de gemeente hierin kan spelen.

De schakelklas zien we als een belangrijk instrument binnen het lokale taalbeleid om op een preventieve manier taalachterstanden bij jonge kinderen aan te pakken. Enkele jaren geleden startte in 's-Hertogenbosch de eerste schakelklas. Er is nadrukkelijk gekozen voor de groep 1-2 leerlingen, omdat intensief taalonderwijs in de onderbouw het meeste rendement oplevert. Op dit moment draaien er in totaal 9 schakelklassen. Het functioneren van een schakelklas staat of valt bij competente leerkrachten. Vanaf de start van de schakelklassen hebben we daarom benadrukt dat een schakelgroepleerkracht over ruime ervaring met taalonderwijs aan jonge kinderen moeten beschikken.

In deze brochure beschrijven we een specifiek competentieprofiel voor schakelgroepleerkrachten van groep 1-2. Dit profiel is nadrukkelijk niet bedoeld om het functioneren van leerkrachten te beoordelen. We zien het veel meer als een *ontwikkelingsinstrument* waarmee we het taalonderwijs aan kinderen in 's-Hertogenbosch op een nog hoger plan kunnen brengen.

Dit profiel is mede tot stand gekomen door de ervaringen die we de afgelopen jaren hebben opgedaan met de schakelklassen in 's-Hertogenbosch. Daarnaast bundelt het de beschikbare expertise van de leden van de projectgroep schakelklassen: Lonny Fennis (Hogeschool Windesheim), Kim de Jong en Evelyne van Veen (Giralis partners in onderwijs) en Minke Oskam (GGD Hart voor Brabant).

Als gemeente willen we graag de talenten van kinderen en professionals, die iedere dag met kinderen werken, zoveel en zo goed mogelijk benutten. In de eerste plaats hebben onze kinderen en professionals hier natuurlijk zelf belang bij. We weten namelijk allemaal dat mensen zich het best voelen wanneer ze aanspraak kunnen doen op hun eigen talenten.

Ik wens ons allemaal competente leerkrachten toe!

Ineke Kosterman/25 september 2008
Beleidsmedewerker afdeling Jeugd en Onderwijs
Gemeente 's-Hertogenbosch

Competentieprofiel van de Schakelgroepleerkracht (groep 1- 2)

Inleiding

Sinds de start van het project Schakelklassen in de Gemeente 's Hertogenbosch in 2005, is steeds duidelijker geworden dat van de leerkracht die een schakelgroep aanstuurt andere kennis en vaardigheden verwacht worden dan van een reguliere leerkracht.

Wat het project zelf betreft zijn de kaders weergegeven in de notitie "Van schakelgroep naar schakelbouw" (Fennis, Oskam en van Veen, 2007). Hierin staat bijvoorbeeld dat verondersteld wordt dat de schakelgroepleerkracht voldoet aan de (minimale) eisen om onderwijs te mogen geven, en daarbij zo mogelijk specifieke kennis heeft van (tweede) taalverwerving. Ook dient hij¹ over ruime ervaring in het werken met kleuters te beschikken

Tijdens de individuele begeleidingsmomenten is echter steeds meer de behoefte ontstaan aan een gemeenschappelijk kader, waarbinnen de werkzaamheden en de competenties van de leerkracht zijn neergezet. Een dergelijk document zou mogelijkheden voor reflectie moeten hebben, maar zou ook concrete aanknopingspunten voor adviezen moeten bieden.

Dit heeft geresulteerd in het ontwikkelen van een specifiek competentieprofiel voor schakelgroepleerkrachten.

Context

Een schakelgroepleerkracht heeft te maken met leerlingen die allemaal extra zorg behoeven op het gebied van taal.

Dit is aangetoond doordat deze leerlingen, voorafgaand aan daadwerkelijke plaatsing in de groep, geselecteerd zijn. Deze selectie wordt gemaakt op basis van de resultaten van een screening door de logopedist, in combinatie met achtergrondgegevens over de taal en taalontwikkeling, die bekend zijn doordat leerkrachten en ouders vragenlijsten hebben ingevuld. Uitgangspunt voor plaatsing is dat de leerlingen een aantoonbare achterstand in taalontwikkeling hebben. Een ander criterium is dat zij tenminste 6 maanden onderwijs hebben genoten.²

Het werken met zorgleerlingen vraagt van een leerkracht een andere inzet van kennis en vaardigheden dan bij het werken met 'gewone' kinderen. In de schakelgroep ligt de nadruk specifiek op taal, in al zijn facetten. Het gaat daarbij zowel om mondelinge taal zoals woordenschat, zinsbouw en uitspraak, maar ook om de schriftelijke taal zoals die in de fase van beginnende geletterdheid tot uitdrukking komt.

Dit houdt in dat aan een schakelgroepleerkracht andere eisen gesteld worden omdat hij in een andere context werkt dan zijn collega. Er wordt op een andere manier een beroep gedaan op samenwerken met collega's en andere deskundigen (intern en extern), maar daarbij worden ook hogere eisen gesteld aan de begeleiding van leerlingen.

De schakelgroepleerkracht heeft daardoor een andere invulling van het competentieprofiel dan de reguliere leerkracht. Hoewel in de basis de verschillende

¹ In dit document is omwille van eenduidigheid gekozen voor het hanteren van de mannelijke vorm: uiteraard kan hiervoor ook de vrouwelijke vorm gelezen worden.

² Voor meer informatie omtrent selectie wordt verwezen naar het document "Van Schakelgroep naar Schakelbouw" (Fennis, Oskam en van Veen, 2007)

competenties gelijk blijven, zijn verschillen waarneembaar op het gebied van de bekwaamheidseisen en de bijbehorende indicatoren van de competenties. Om duidelijkheid te verschaffen over de uitingsvorm van die verschillen in het handelen van de leerkracht is dit specifieke competentieprofiel voor de schakelgroepleerkracht opgesteld.

Uitgangspunten bij het opstellen van het competentieprofiel voor de schakelgroepleerkracht.

Dit profiel is opgesteld op basis van de door de Stichting Beroepskwaliteit Leraren en ander onderwijspersoneel opgestelde competenties, en zijn uitgewerkt in verschillende indicatoren. Deze indicatoren zijn hier specifiek benoemd voor de schakelgroepleerkracht.

Onderliggend document bij het opstellen en uitwerken van dit profiel is het boek "Bekwaam en Speciaal. Generiek competentieprofiel speciale onderwijszorg"³

Definitie van het begrip "competentie"

In dit profiel wordt de volgende definitie gehanteerd (WOSO, 2004, pag. 19): "Lerarencompetenties zijn een geïntegreerd geheel van gedragsrepertoire, kennis, inzicht, beroepshouding en –opvattingen, persoonlijke eigenschappen en kwaliteiten."

De competenties voor leraren zijn als volgt te verdelen:

1. Interpersoonlijk competent in het werken met/ de omgang met leerling(en)
2. Pedagogisch competent in het werken / de omgang met leerling(en)
3. Didactisch competent in het werken / de omgang met leerling(en)
4. Organisatorisch competent in het werken met leerlingen
5. Competent in samenwerking met collega's
6. Competent in samenwerken met de omgeving (w.o. ouders, samenwerkingsverbanden)
7. Competent in reflectie en ontwikkeling (werken aan eigen ontwikkeling)

Een competentie is als een ijsberg: er zijn zichtbare kanten, maar een groot gedeelte is onzichtbaar. Competenties worden zichtbaar in het handelen van leerkrachten. Dat betekent dat bij de verschillende competenties indicatoren zijn benoemd: dit zijn handvatten die het mogelijk maken te kijken naar de kwaliteit van het handelen en de opbrengsten daarvan in de specifieke situatie van de schakelgroepleerkracht. De opbrengsten of het effect van onderwijs is het leren van de leerling. In principe doet een leerling dat zelf. De schakelgroepleerkracht echter zorgt daarbij voor optimale omstandigheden, waardoor het leren tot stand kan komen. Ook hiervan zijn indicatoren opgenomen onder de verschillende competenties.

Gebruiksmogelijkheden van het competentieprofiel

Dit competentieprofiel is op verschillende manieren te gebruiken, zowel door de leerkracht zelf bij de regelmatige eigen reflectie, als in gesprekken met de

³ Werkverband Opleidingen Speciale Onderwijszorg (2004) *Bekwaam en Speciaal. Generiek competentieprofiel speciale onderwijszorg*. Apeldoorn: Garant/WOSO.

schoolleiding (bv. POP-gesprekken) en externe deskundigen (bv. van de projectgroep).

Dit levert de volgende inzetmogelijkheden op:

- reflectie-instrument voor de schakelgroepleerkracht zelf
 - input voor het persoonlijke ontwikkelingsplan van de schakelklasleerkracht
 - observatie-instrument van leerkrachtgedrag door (externe) deskundigen
- coachings-instrument

Competentieprofiel voor de schakelgroepleerkracht

In onderstaand schema zijn steeds, naast de omschrijving van de competentie (het doel) ook de bijbehorende bekwaamheidseisen opgenomen. Daaronder staan indicatoren van de competentie benoemd.

1. Interpersoonlijk competent in de omgang met leerlingen
doel
Een schakelgroepleerkracht die interpersoonlijk competent is werkt actief aan een goede communicatie (interactie) met iedere leerling in de groep. Hij verbindt daaraan consequentie voor zijn handelen. Hij weet in de groep zodanig met verhoudingen, afstandelijkheid, nabijheid, vriendschappelijkheid en vijandigheid om et gaan dat er in de groep een goede basis is vooronderlinge verstandhouding en communicatie.
bekwaamheidseis
Van een schakelgroepleerkracht mag geëist worden dat hij zich bewust is van de eigen houding en gedrag en de invloed daarvan op de leerlingen. Hij dient over voldoende kennis en vaardigheden op het gebied van communicatie te beschikken, om een basis te leggen voor samenwerking. De schakelgroepleerkracht is op de hoogte van de consequenties die de taalproblematiek heeft op het gebied van communicatie, en zet actief in op het minimaliseren daarvan.
indicatoren
<ul style="list-style-type: none">- De schakelgroepleerkracht is in staat een veilige communicatieve omgeving te scheppen.- De schakelgroepleerkracht nodigt uit tot communicatie (verbaal en non-verbaal)- De schakelklasleerkracht is zich bewust van het eigen spreekgedrag en past dit aan, zowel aan de groep leerlingen als aan de individuele leerling- De schakelgroepleerkracht kan luisteren, weet pauzes in te lassen- De schakelklas leerkracht signaleert en gebruikt taalkansen, zgn. 'gouden momenten'- De schakelklas leerkracht spreekt in korte zinnen, rustig en duidelijk en controleert hoe zijn taal landt bij de schakelklasleerling-

Op onderstaande manier(en) is deze competentie zichtbaar in mijn handelen:

De volgende zaken zijn leerpunten voor mij:

2. pedagogisch competent in de omgang met leerlingen

doel

Een schakelgroepleerkracht die pedagogisch competent is zorgt voor een leef- en leeromgeving met een bij de leerlingen en bij de groep passende verhouding tussen veiligheid en uitdaging. Hij vindt voor alle leerlingen een evenwicht tussen de behoeften aan mogelijkheden tot relatie, autonomie en competentie

bekwaamheidseisen

Van een schakelgroepleerkracht mag dus geëist worden dat hij de pedagogische kennis, inzicht en vaardigheden in huis heeft om het evenwicht tussen veiligheid en uitdaging in de leeromgeving tot stand te brengen, zowel voor individuele leerlingen als voor de hele groep.

De schakelgroepleerkracht is in staat op basis van (eigen) verkenning van de hulpvraag van de leerlingen zijn professioneel handelen planmatig vorm te geven en met andere deskundigen af te stemmen.

indicatoren

- De schakelgroepleerkracht heeft kennis van de relatie tussen taalproblemen en gedragsproblemen
- De schakelgroepleerkracht gaat positief neutraal om met opvallend gedrag
- De schakelgroepleerkracht gaat adequaat om met stille leerlingen (last bewust pauzes en biedt zo de leerling de kans om taal te uiten).
- De schakelgroepleerkracht heeft kennis van (eerste en tweede) taalverwerving.
-

Op onderstaande manier(en) is deze competentie zichtbaar in mijn handelen:

De volgende zaken zijn leerpunten voor mij:

3. didactisch competent in de omgang met leerlingen

doel

Een schakelgroepleerkracht die didactisch competent is ontwerpt een krachtige leeromgeving in de klas en in de lessen. Hij stemt leerinhouden en zijn doen en laten af op de leerlingen en houdt rekening met de individuele verschillen. Hij motiveert de leerlingen voor hun taken, daagt hen uit om er het beste van te maken en helpt hen om ze met succes af te ronden. Hij leert de leerling leren, ook van en met elkaar, om daarmee onder andere hun leerbekwaamheid en zelfstandigheid te bevorderen.

bekwaamheidseis

Er mag geëist worden dat de schakelgroepleerkracht de didactische kennis en vaardigheden in huis heeft om die krachtige leeromgeving tot stand te brengen op een eigentijdse en professionele, planmatige manier. Hij is in staat op basis van (eigen) diagnose van voorkomende problemen zijn professioneel handelen planmatig vorm te geven en met andere deskundigen af te stemmen. Hij ontwerpt een krachtige leeromgeving.

De schakelgroepleerkracht heeft kennis van taalontwikkeling en problemen die zich hierbij voor doen, zowel voor het Nederlands als eerste taal als voor leerlingen die Nederlands als tweede taal leren.

indicatoren

- De schakelklas leerkracht past structureel de VAT-principes (Volgen Aanpassen Toevoegen) toe
- De schakelklas leerkracht heeft kennis van de woordenschatdidactiek
- De schakelklas leerkracht past de woordenschatdidactiek adequaat toe:
 - per thema selecteert de leerkracht woorden die hij aan gaat bieden en stelt de woorden samen in een netwerk,
 - de woordenlijst is zichtbaar in de klas,
 - de woorden worden aangeboden volgens de principes van semantiseren,
 - tijdens de verwerking worden de woorden toegepast (consolideren),
 - de leerkracht controleert actief het begrip van de aangeboden woorden
- De schakelklas leerkracht volgt, signaleert, diagnosticeert de schakelklasleerling en stelt een handelingsplan op met specifieke acties wanneer verwachte ontwikkeling uit blijft.
- De schakelklas leerkracht is in staat een gerichte rijke leeromgeving in te richten
- De schakelklas leerkracht is in staat om zelf functioneel lesmateriaal te maken en of bestaande methodes aan te vullen
- De schakelklas leerkracht is in staat routines (zoals hapje / naar huis gaan etc.) adequaat met taal te begeleiden

Op onderstaande manier(en) is deze competentie zichtbaar in mijn handelen:

De volgende zaken zijn leerpunten voor mij:

4. Organisatorisch competent

doel

Een schakelgroepleerkracht die organisatorisch competent is zorgt voor een overzichtelijke, prettige en taakgerichte sfeer in de klas en de lessen. Hij plant en organiseert de onderwijs-leeractiviteiten en -processen zodanig, dat leerlingen succeservaringen op kunnen doen, zich op hun gemak voelen en dat de leerlingen weten dat er ruimte is voor eigen initiatief. Hij zorgt er ook voor dat de leerlingen weten wat ze moeten doen, hoe en met welk doel ze dat moeten doen.

bekwaamheidseis

Geëist mag worden dat hij de organisatorische kennis en vaardigheden in huis heeft om in zijn klas en zijn lessen een goed leef- en werkklimaat tot stand te brengen, voor alle leerlingen, voor zichzelf en voor zijn collega's

indicatoren

- De schakelgroepleerkracht zorgt voor een doorgaande lijn naar de collega's in de bouw (afstemming in het onderwijsaanbod).
- De schakelgroepleerkracht gebruikt een methodische achtergrond bij de verschillende lessen
- De schakelgroepleerkracht is in staat om die elementen uit de methode extra aandacht te geven die voor deze specifieke doelgroep van belang zijn: hij kan gefundeerd keuzes te maken in het lesaanbod en doet dit ook.
- De schakelklas leerkracht is in staat adequaat om te gaan met audiovisuele middelen.
-

Op onderstaande manier(en) is deze competentie zichtbaar in mijn handelen:

De volgende zaken zijn leerpunten voor mij:

5. competent is samenwerking met collega's

doel

De schakelgroepleerkracht die competent is in het samenwerken met collega's levert zijn bijdrage aan het pedagogisch en didactisch klimaat op zijn school, aan onderlinge samenwerking en aan de schoolorganisatie

bekwaamheidseis

Van een schakelgroepleerkracht moet dus geëist worden dat hij een collegiale houding heeft en de kennis en vaardigheid bezit om een professionele bijdrage te leveren aan het pedagogisch en didactische klimaat van de school, aan de werkverhoudingen en de schoolorganisatie

indicatoren

- De schakelgroepleerkracht heeft structureel overleg met zijn collega's, zowel die van de onderbouw als met het hele team
- De schakelgroepleerkracht draagt de problematiek en de vooruitgang van de leerlingen regelmatig over aan de collega('s) waarbij de leerling ook in de groep zit
- De schakelgroepleerkracht geeft voorlichting op het gebied van taal en taalontwikkeling aan de collega's en zoekt hiervoor zelf of in samenspraak met de IB-er naar mogelijkheden.
- De schakelgroepleerkracht staat open voor het 'inkijken' van collega's (rolmodel)
- De schakelgroepleerkracht geeft collega's (handelingsgericht) advies d.m.v. collegiale consultatie en/of groepsbesprekingen

Op onderstaande manier(en) is deze competentie zichtbaar in mijn handelen:

De volgende zaken zijn leerpunten voor mij:

6. competent in samenwerking met de omgeving
doel
Een schakelgroepleerkracht die competent is in het samenwerken met de omgeving, levert een zodanig bijdrage aan een goede samenwerking met mensen en instellingen in de omgeving van de school, dat er sprake is van een goede aansluiting tussen buitenschoolse en binnenschoolse (opvoedings)activiteiten voor alle kinderen
bekwaamheidseis
Van de schakelgroepleerkracht moet dus geëist worden dat hij de kennis en vaardigheden in huis heeft om goed samen te werken met mensen en instellingen die betrokken zijn bij de leerlingen en zijn school.
indicatoren
<ul style="list-style-type: none"> - De schakelgroepleerkracht zorgt voor een doorgaande lijn naar ouders. De woorden van de week + beeldmateriaal worden naar ouders gecommuniceerd. Hierbij is de leerkracht in staat tot het communiceren met de ouders, zo nodig met inzet van een tolk. - De schakelgroepleerkracht betreft de ouders actief bij de les: ouders kunnen minimaal een half uur per week in de klas inkijken - De schakelklas leerkracht is in staat ouders te adviseren betreft taalstimulering bij meertalige kinderen - De schakelgroepleerkracht houdt de ouders regelmatig op de hoogte van de vorderingen van hun kinderen - De schakelgroepleerkracht staat open voor begeleiding door externe deskundigen - De schakelgroepleerkracht houdt de IB-er op de hoogte van de resultaten van de leerlingen - De schakelgroepleerkracht zoekt actief contact met de IB-er als hij of zij advies nodig heeft -

Op onderstaande manier(en) is deze competentie zichtbaar in mijn handelen:

De volgende zaken zijn leerpunten voor mij:

7. competent in reflectie en ontwikkeling

doel

een schakelgroepleerkracht die competent is in reflectie en ontwikkeling denkt voortdurend en doelgericht na over zijn beroepsopvattingen en zijn professionele bekwaamheid. Hij weet wat hij belangrijk vindt in zijn leraarschap, en van welke waarden, normen en onderwijskundige opvattingen hij uitgaat. Hij heeft een goed beeld van zijn eigen competenties, sterke en zwakke kanten. Hij ontwikkelt zichzelf en zijn onderwijs op een planmatige manier verder.

bekwaamheidseis

Van de schakelgroepleerkracht mag dus verwacht worden dat hij voldoende kennis en vaardigheden in huis heeft om zowel zijn opvattingen over het leraarschap als ook zijn eigen lerarenbekwaamheid te onderzoeken, te expliciteren en te ontwikkelen

indicatoren

- De schakelklas leerkracht is in staat te reflecteren (leseevaluatie / competentielijst) op het eigen specifieke leerkrachtgedrag en is in staat ontwikkelpunten aan te geven en deze om te zetten in actie punten.
- De schakelgroepleerkracht staat open voor observatie van zijn leerkrachtgedrag door collega's en/of extern deskundigen
- De schakelgroepleerkracht kent de eigen sterke kanten
- De schakelgroepleerkracht kan aangeven op welk gebied een ontwikkelingsbehoefte ligt en zoekt actief (in overleg) naar mogelijkheden voor verdere ontwikkeling hiervan.
-

Op onderstaande manier(en) is deze competentie zichtbaar in mijn handelen:

De volgende zaken zijn leerpunten voor mij: